

OPETTAJAT KERTOVAT OPPILAIDEN KOHTAAMISESTA – KOKEMUKSELLINEN TIETO YHTEISEEN KÄYTTÖÖN

Opettajat ja kasvattajat ovat suuri ja vaikutukseltaan merkityksellinen ammattikunta suomalaisessa yhteiskunnassa. Kaikilla ihmisillä on työntekijänä, oppilaana tai vanhempana kokemuksia opettajien ja kasvattajien työstä. Julkisuudessa opettajista ja koulusta on piirtynyt kuitenkin varsin yksipuolinen kuva. Myös elokuvat, teatteri ja kirjallisuus ovat osaltaan välittäneet kuvaa ankarasta ja etäisestä opettajasta. Toisaalta moni muistaa hyvällä opettajiensa sanontoja, hauskoja työtapoja tai luonteenpiirteiden erikoisuuksia.

Sen sijaan opettajan oma ajattelu ja inhimillinen kuva hänestä tuntevana ja kokevana ihmisenä on jäänyt vähemmälle käsittelylle. Jokaisen pedagogisen teon ja ratkaisun takana on *arvoja ja ajattelua*. Jotta ymmärrettäisiin opettajan työtä ja ammatillista kasvua, tulisi pureutua juuri opettajan ajatteluun. Esimerkiksi opettajankoulutuksessa on olennaista pohtia opettajan tekemien pedagogisten ratkaisujen ja toimintatapojen lisäksi niiden taustalla olevia syitä, ristiriitoja ja perusteita. Ne kertovat opettajan ajattelusta.

Opettajan ajattelu muuttuu kokemusten myötä. Tämän kirjan tekeen osallistuneet kokeneetkin opettajat totesivat, että he pohtivat liian harvoin omaan työhönsä liittyviä arvoja ja omien toimintatapojensa merkityksiä. Opettajuus ja ammatillisuus kehittyvät koko työuran ajan. Siksi myös pitkään työssä toimineelle opettajalle on

virikstävää pysähtyä miettimään työnsä peruskysymyksiä: *Miksi teen näin? Mihin oikeastaan pyrin? Mitkä asiat ovat työssäni ja toiminnasani oikein ja väärin?*

Kirjassa esitellään tilanteita, joita tapahtuu opettajan ja kasvattajan työssä päivittäin tai toistuvasti. Niitä ovat esimerkiksi aran, levottoman, aggressiivisen tai sulkeutuneen lapsen tai nuoren kohtaaminen ja kannustaminen. Ilmiöt ovat yllättävän samankaltaisia riippumatta lapsen tai nuoren iästä. Siksi kirjan esimerkit tarjoavat pohdittavaa kaikille opettajille ja kasvattajille.

Narratiivit ovat kerronnallisia, kertomuksellisia tai tarinallisia aineistoja, joita on käytetty ihmisten käyttäytymiseen ja ajatteluun liittyvissä tutkimuksissa. Aineistot voivat olla henkilökohtaisia tai julkisia, lyhyitä tai pitkiä. Tämä kirja tuo erilaisten opettajien ja kasvattajien kokemukset ja äänen kuuluviin. Opettajat kertovat omakohtaisten kokemustensa pohjalta, miten he toimivat eri tilanteissa ja millaisia kohtauksia oppilaiden, lasten, nuorten ja aikuisten, kanssa tapahtuu. Opettajien kertomukset tuovat esiin hiljaista tietoa koulun arjesta, vuorovaikutustilanteista ja pedagogisista ratkaisuksista. Hiljaisella tiedolla tarkoitetaan kokemuksiin perustuvaa tausta-ajattelua, joka vaikuttaa siihen, miten ihmiset ja yhteisöt toimivat. Mielenkiintoista on, että tapahtumapaikasta riippumatta kasvattajien kokemuksissa on paljon yhteistä. Ihmisten kohtaamisen mekanismit ovat pitkälti yhteneväisiä niin päiväkodissa, koulussa kuin aikuistenkin kesken.

Opettajien tarinat kertovat kuitenkin myös ihmisten erilaisuudesta. On tärkeää ja myös lohdullista ymmärtää, että *opettajuus voi toteutua monin tavoin ja pedagogisten ratkaisujen takana voi olla hyvin erilaisia näkemyksiä*. Kirjan tarinat osoittavat, että opettajilla on erilaisia käsityksiä esimerkiksi kouluun liittyvistä säännöistä ja näkymättömistä normeista, joiden perustella opettajien oletetaan toimivan. Erilaisuutta on helpompi arvostaa, kun ymmärtää sen takana olevaa ajattelua. Siksi on merkityksellistä, että opettajat tulevat tietoisiksi toistensa arvoista ja ajattelusta.

Tämä kirja tarjoaa luettavaksi vertaiskertomuksia, joista saa aines- ta reflektointiin eli omien kokemustensa pohtimiseen. Itsereflektiol-

la tarkoitetaan toimintaa, jossa ihminen peilaa omia ajatuksiaan ja toimintaansa erilaisten vuorovaikutustilanteiden perusteella. Reflektiossa ihminen ikään kuin pysähtyy tutkimaan itseään ymmärtääkseen paremmin nykyisiä ja tulevia tilanteita. Oman ajattelun reflektoinnin lisäksi opettajaksi kasvamiseen kuuluu myös kollegoiden ajatteluun tutustuminen. Kirjan vertaiskuvaukset antavat tähän hyvän mahdollisuuden.

Kirja on syntynyt prosessina, jossa on käyty kokemuksiin perustuvaa keskustelua tarinankirjoittamisen kautta. Kirjan teossa mukana olleet opettajat ja kasvattajat saivat luettavikseen todellisiin tapahtumiin perustuneita, mutta fiktiivisesti esitettyjä esimerkkitarinoita. Niiden pohjalta he kirjoittivat omakohtaisia kokemuksiaan vastaavista tilanteista. Opettajat edustavat opetus- ja kasvatusalan koko kirjoa lastentarhanopettajista luokanopettajiin ja aineenopettajiin. Joukossa on myös aikuiskouluttajia ja opettajankouluttajia. Opettajien tekstit analysoitiin ja jäsenneltiin teemoihin. Aineiston käsittelytapa on tuttu tutkimuspuolelta, mutta tässä kirjassa opettajien tekstejä ei kuitenkaan voi pitää tutkimusaineistona, sillä aineistonhankinnassa ei noudatettu systemaattista tapaa. Kirja ei myöskään välitä käsitellyistä aiheista tieteellistä tietoa, vaan ennen kaikkea pääroolissa ovat opettajien ja kasvattajien henkilökohtaiset kokemukset ja tuntemukset.

Opettajien kirjoittamat kuvaukset herättävät monenlaisia tunteita, sillä niistä voi tunnistaa itsensä tai kollegansa. Kuvaukset toisaalta naurattavat ja synnyttävät myötätuntoa, mutta osa niistä saattaa myös hämmentää ja ehkäpä ärsyttääkin. Juuri tämä pohdintojen moninaisuus on kirjan kannalta merkityksellistä. Opettajien hyvinkin henkilökohtaisten ajatusten paljastamisessa on ollut olennaista, että kirjoitettuja esimerkkejä on käsitelty anonyymisti. Siksi jokaisen sitaatin perässä on nimimerkki.

Kirja ensimmäisessä osassa esitellään *kohtaamisia, jotka liittyvät opetus- ja oppimistilanteisiin*. Näissä kuvataan muun muassa, miten opettaja tukee ja kannustaa hiljaisia, alisuoriutuvia tai osaamistaan vähätteleviä oppilaita. Esimerkkejä on myös tilanteista, joissa opettaja kohtaa nenäkkäitä ja ivallisia oppilaita sekä erityistä tukea tarvitsevia

oppilaita. Lisäksi tässä osassa kerrotaan sellaisista kohtaamisista, joita syntyy, kun oppilaat onnistuvat ja oivaltavat asioita. Kirjan toinen osa käsittelee *koulua sosiaalisena kohtaamispaikkana*. Tässä osassa ei tarkastella pelkästään luokkahuonetilanteita, vaan laajemmin muitakin koulussa tapahtuvia kohtaamisia. Aiheet käsittelevät kiusaamista, erilaisuuden hyväksymistä ja syrjintää sekä oppilaan kokemien ristiriitatilanteiden selvittämistä. Opettajat kuvailevat ajatuksiaan myös kouluun liittyvistä säännöistä ja oletuksista. Kirjan loppupuolella kerrotaan tilanteista, joissa opettajat ovat pohtineet sukupuolen ja seksuaalisuuden merkitystä kouluyhteisössä ja myös kokeneet näihin aiheisiin liittyviä tunteita oppilaitaan kohtaan. Kirjan viimeisessä luvussa käsitellään opettajien ja oppilaiden vuorovaikutustilanteita koulun ulkopuolisessa oppimisympäristössä. Tässä esimerkkitapauksena on leirikoulu.

Opettajien ja oppilaiden vuorovaikutusta kuvataan turhan usein kielteisten esimerkkien kautta. Kohtaamiset ovat törmäämisiä, pakoiluja tai ristiriitoja. Opettajan ja kasvattajan työssä tapahtuu kuitenkin jatkuvasti myös myönteistä vuorovaikutusta oppilaiden kanssa: iloitemista, kannustamista, myötäelämistä. Niistä on hyvä tulla tietoiseksi. *Ratkaiseva vuorovaikutus* kertoo jo nimenä ja otsikkona kirjaan sisältyvästä ajatusmallista: opettajien ja oppilaiden välinen vuorovaikutus pyrkii ratkaisuihin. Nimi korostaa myös, miten ratkaisevan tärkeitä nämä vuorovaikutus- ja kohtaamistilanteet ovat opettajalle ammatillisen kehityksen näkökulmasta ja oppilaille ihmisenä kasvamisen kannalta.